

ВИЗВОЛЕННЯ ЛЬВІВЩИНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП ЛЬВІВСЬКО-САНДОМИРСЬКОЇ ОПЕРАЦІЇ

Розглянуто і проаналізовано організацію радянським командуванням та успішне здійснення Червоною Армією Львівсько-Сандомирської операції, внаслідок якої була прорвана німецька оборона, звільнена Львівщина, а згодом і вся Західна Україна.

Ключові слова: Львівсько-Сандомирська операція, 1-й Український фронт, танкова армія, військовий плацдарм, танковий прорив.

Постановка проблеми та її актуальність. Проблематика Другої світової війни не втрачає своєї актуальності в усьому світі, і особливо в Україні, яка зробила значний внесок у Велику Перемогу над фашизмом.

Актуальність обраної проблематики полягає у дослідженні маловідомих фактів прориву запеклої оборони німецьких військ та звільнення Львівщини, що стало вирішальним етапом успішного проведення Львівсько-Сандомирської операції. Звернення до подій 65-річної давнини потрібно не лише для з'ясування історичної правди, але й для осмислення ролі звільнення галицьких земель у визволенні України та країн Європи від гітлерівських окупантів.

Метою публікації було узагальнення досвіду організації командуванням Червоної Армії наступальної операції на львівському напрямку, що дозволило уникнути бомбардування міста і вуличних боїв та зберегти архітектуру стародавнього міста.

За останні десятиріччя звільненню західноукраїнських земель від фашизму були присвячені поодинокі публікації, зокрема В.Г. Бережинського “Львівсько-Сандомирська операція (18 липня – 2 серпня 1944 р.)” та ін.

Упродовж усієї історії землі Західної України неодноразово перетворювалися на арену жорстоких боїв українського народу з іноземними загарбниками. В часи Галицько-

Смогоржевська Ірина Анатоліївна, кандидат історичних наук, викладач кафедри, Академія сухопутних військ, м. Львів.

© Смогоржевська І.А., 2010

Волинської держави західноукраїнські землі були форпостом молоді слов'янської держави на південному заході. Вона відбила не один удар ворогів, що намагалися захопити її родючі землі та поневолити народ. Найстаріші руські міста Звенигород, Трембовль, Перемишль, Галич були свідками багатьох історичних перемог нашого народу над іноземними поневоловачами. У XVII ст. українські козаки під проводом гетьмана Богдана Хмельницького на західноукраїнських землях розгромили війська польського короля Владислава, а згодом – його наступника короля Яна Казимира, які прагнули встановити свою владу на Україні. В період Першої світової війни 1914–1916 рр. на території Західної України розгорнулися напружені бої. Зокрема, у червні 1916 р. тут була здійснена операція генерала Брусилова – прорив оборонних позицій німців та їх союзників. На початку Другої світової війни населенню Західної України довелося прийняти на себе один з перших ударів німецьких окупантів на СРСР. Потім були довгі, жорстокі та важкі роки гітлерівської окупації.

1944 рік відзначився широкими наступальними операціями Червоної Армії: у січні німецькі війська були розбиті під Києвом, у лютому – в районі міста Корсунь-Шевченківського. У лютому-березні 1944 р. в результаті могутнього удару військ 1-го, 2-го і 3-го Українських фронтів була звільнена Правобережна Україна.

Фронт від річки Прип'яті до Карпат обороняла група німецьких армій “Північна Україна” під командуванням генерал-полковника Й. Гарпе. Вона мала у своєму складі 900 тис. чоловік, 6300 гармат і мінометів, 900 танків і штурмових гармат, 700 літаків. Найпотужніше угруповання противника було розташоване на львівському напрямку. Його танкові і моторизовані війська знаходилися в районі Рави-Руської, на схід від Львова та біля Станіслава. Характер місцевості сприяв створенню оборони противника на рубежах рік Західний Буг, Сан, Вісла і Дністер. Наявність густої мережі доріг, оборонних споруд (суцільних траншей, вогневих точок, протитанкових і протипіхотних перешкод) на глибині 40–50 км забезпечувала німцям можливість проведення широкого маневру всіх родів військ [2].

Німецьке командування намагалось зміцнити свою оборону на львівському і бродівському напрямках та зупинити наступ військ 1-го Українського фронту. Перед групою армій гітлерівським командуванням ставилося завдання – міцно утримувати зайняті рубежі, не допустити прориву військ Червоної Армії до Львова, Дрогобича і Борислава – важливих промислових і нафтових районів Західної України.

У липні 1944 р. розпочалася Львівсько-Сандомирська операція. Її метою було силами 1-го Українського фронту і лівого крила 1-го Білоруського фронту розгромити групу армій “Північна Україна”, звільнити Західну Україну, оволодіти містами Львів, Перемишль, розпочати визволення Польщі. Задум операції передбачав оточити і знищити львівсько-бродівське угруповання гітлерівців, взяти Львів, розсікти групу армій “Північна Україна”, одну її частину відкинути у район Полісся, другу – в Карпати, а головними силами фронту вийти на рубіж р. Вісла.

На львівському напрямку наступ військ Червоної Армії розпочався 14 липня після потужної артилерійської підготовки. Для гітлерівців Львів був одним з основних стратегічних опорних пунктів оборони, що прикривав шляхи до південної Польщі, промислових районів Сілезії, тому його обороні німецьке командування надавало великого значення.

Липневий наступ військ 1-го Українського фронту на західноукраїнських землях розгортався з використанням широкого і сміливого маневрування, в основу якого був покладений продуманий розрахунок та сувора погодженість дій усіх родів військ. Рухливі танкові з'єднання потужними клинами глибоко вривалися в оборону ворога, розбивали її на частини, обходили та блокували окремі опорні пункти. Цей гнучкий і рішучий маневр забезпечувався з флангів ударами сусідніх фронтів, а з тилу – піхотою, яка рухалася за танками та кіннотою і закріплювала їх успіх. Проте у перші дні наступу військам Червоної Армії не вдалося розширити прорив і в районі Колтова утворився так званий “колтовський коридор” шириною 5–6 км і довжиною 20 км, в який 16 липня вступили танкові бригади 3-ї гвардійської танкової армії під командуванням генерала П.С. Рибалка. Незважаючи на несприятливу для маневру

ситуацію його танки почали просуватися на північний захід до Львова в обхід бродівського угруповання гітлерівців з метою з'єднатися з кінно-механізованою групою генерал-лейтенанта В.К. Баранова, яка наступала з півночі [10].

Остерігаючись оточення свого бродівського угруповання, в районі Золочева німці зосередили велику групу військ у складі двох піхотних дивізій і, починаючи з 16 липня, завдали ряд контрударів на північ з одночасним наступом з району Сасів на південь, щоб закрити вузький коридор і відрізати танкові формування генерала П.С. Рибалка, які діяли в глибині оборони. Але ці спроби гітлерівського командування зазнали краху. Поразці німецьких військ сприяв успішний наступ 4-ої танкової армії під командуванням генерала Д.Д. Лелюшенка, яка була введена у прорив відразу ж за 3-ю гвардійською танковою армією і вийшла в район Ольшаниці.

Війська 1-го Українського фронту з 13 по 18 липня прорвали німецьку оборону на двохсоткілометровому фронті й просунулися у західному напрямку на довжину до 80 км. Незважаючи на опір гітлерівців, які завдали потужного контрудару в районах Золочева і Рави-Руської, червоноармійські формування оточили в районі Бродів велику групу німецьких військ (близько 8 дивізій, загальною кількістю до 50 тис. солдатів і офіцерів) [6]. Німецькі з'єднання зробили декілька спроб вирватися з оточення у західному напрямку на Кам'янку-Струмилівську, а згодом – на Золочів. Військам Червоної Армії вдалося відбити ці контратаки, і в результаті потужних ударів наземної артилерії та авіації 22 липня бродівське угруповання гітлерівців було розбите. Серед розгромлених з'єднань був і 13-й німецький армійський корпус, у складі якого знаходилася дивізія СС "Галичина". Гітлерівське командування кидало підрозділи дивізії у бій частинами, що не давало жодних результатів, але спричиняло не виправдано великі втрати (7 тис. вояків, з них 4 тис. убитими). Так у своїх загарбницьких цілях німецьке командування використало патріотичні наміри керівників дивізії, які вбачали у ній зародок національних збройних сил Української держави. У бродівському "котлі" було знищено 38 тис. німецьких солдатів і офіцерів, взято в полон 17 тис. вояків [1].

У цей час головні сили фронту продовжували наступ і досягли успіхів на правому фланзі. Загальновійськові дивізії разом з танковими підрозділами зламали опір німецьких військ на тиловому оборонному рубежі. 19 липня був форсований Західний Буг, а 20 липня звільнена Рава-Руська та Володимир-Волинський. Залізниця і шосе Люблін-Львів були перерізані. 23 липня війська Червоної Армії, переслідуючи німецькі дивізії, вийшли до річки Сан на ділянці від Кшешува до Ярослава й оточили угруповання гітлерівців із північного заходу.

Німецьке командування прагнуло силами тилових частин і дивізій затримати наступ червоноармійців на західному березі річки Сан. За підтримкою авіації стрілецькі і танкові бригади з ходу форсували річку Сан та продовжували наступ у напрямку до Вісли. 27 липня війська правого крила фронту вийшли на рубіж Зомшувськ, Ястковіце, Єжове, Соколув і визволили місто Ярослав [3].

На львівському напрямку, опираючись на підготовлені рубежі, німці чинили запеклий опір, щоб будь-якою ціною утримати Львів. Уже до 20 липня львівське угруповання гітлерівців було посилено двома піхотними дивізіями і гірською стрілецькою бригадою, перекинутими з-під Станіслава зі складу 1-ї угорської армії.

Враховуючи обставини, що склалися, командування Червоної Армії вирішило оволодіти Львовом ударами танкових угруповань із заходу, півночі та півдня, а також наступом загальновійськових з'єднань зі сходу.

Танкісти генерала Д.Д. Лелюшенка розгромили у районі Княже частини 454-ї німецької охоронної дивізії, що намагалися вирватися із бродівського "котла", та повернули на південний захід уздовж багnistих берегів Гнилої Лиши. На південь від Золочева гітлерівці ще сковували нашу піхоту на Стрипі, загрожуючи прориву. Тому танкові частини генерала Лелюшенка провели наступальну операцію і 20 липня зайняли Перемишляни. Зосереджені на півдні від Золочева німецькі частини, які намагалися визволити з оточення бродівське угруповання, опинилися напівоточеними і почали відступати з берегів Стрипи. Маючи завдання якнайшвидше звільнити Львів, генерал Д.Д. Лелюшенко

змінив напрямок удару, і згодом його частини опинилися під стінами стародавнього міста.

Поява танків біля південних околиць Львова була несподіванкою для німців. Завдавши удару із району Кам'янки-Бузької, уже 20 липня танкові з'єднання генерала П. Рибалка, за якими рухалася піхота, вийшли на північні та північно-східні підступи до Львова. Зважаючи на загрозу наступу військ Червоної Армії з півночі, гітлерівці перекинули сюди основну частину своїх резервів, значно послабивши оборону південних підступів до Львова. Саме тут і завдали раптового удару танкісти генерала Лелюшенка [7]. Німецьку оборону противника на південно-східній околиці міста під шквальним артилерійським вогнем прорвала танкова бригада на вузькій дільниці. На південно-східній околиці Львова гітлерівці підготували до оборони масивні кам'яні будівлі й огорожі численних промислових підприємств, перегородивши проходи земляними валами та колючим дротом. Вони вперто боролися за кожную вулицю стародавнього міста.

Друга танкова група прорвалася на південно-західну околицю міста і, долаючи опір німців, почала відтісняти їх до центру. Міцно закріпившись на відвойованій території, війська генерала Лелюшенка відрізали гітлерівське угруповання з півдня та південного заходу. Зі сходу підступали до Львова стрілецькі частини, атакуючи оборону німців на Винницьких висотах.

Танкісти генерала П. Рибалка тим часом зробили обхідний маневр, розрахований на цілковите оточення львівського гарнізону німців, охопленого боєм. Коли до північних околиць Львова підійшла піхота генерала П. Курочкина, танки непомітно для ворога були виведені з бою [2].

З'єднання 3-ї гвардійської танкової армії, використовуючи успіх військ правого крила фронту, впродовж двох днів здійснили стодвадцятикілометровий марш в обхід Львова з півночі та північного заходу і 24 липня оволоділи районами Куликів, Магерів, Немирів, Яворів, Мостиська, Судова Вишня, перетнувши магістралі Львів – Ярослав та Львів – Перемишль. Львівському угрупованню гітлерівців були відрізані шляхи відходу на захід. Разом з тим танкові

з'єднання 3-ї та 4-ї танкових армій почали наступ на Львів із заходу і на Перемишль зі сходу. Майстерно і сміливо здійснений танковими з'єднаннями марш-маневр забезпечив наступаючим військам цілковиту оперативну свободу дій та широку ініціативу як у ліквідації львівського угруповання німців, так і в здійсненні наступу до річки Сан. Успішно проведений вихід танкових з'єднань до Львова, поряд з продовженням наступу на місто зі сходу, поставив усе львівське угруповання німців під загрозу оточення. Надзвичайно високий темп просування у напрямку Яворів - Судова Вишня здійснили не лише танкісти, але й піхотинці, подолавши 120-кілометровий шлях за 35 годин. Над німецькими частинами, зосередженими у районі Львова, нависла загроза неминучого оточення [8]. Враховуючи цю ситуацію, 24 липня гітлерівське командування почало виведення своїх частин зі складу львівського угруповання у напрямку на Самбір.

Щоб попередити знищення стародавнього міста і вуличні бої, в ході яких могла бути зруйнована архітектура Львова, генерал П. Рибалко вимагав від командирів з'єднань максимально посилити темп наступу. 25 липня він завдав два одночасні удари – на Перемишль і на Львів, налагодивши зв'язок із танковими частинами генерала Д. Лелюшенка. Кільце навколо Львова міцно зімкнулося. Дорога на Самбір була захоплена військами Червоної Армії у районі Рудно. Оточивши Львів, вони вели запеклу боротьбу, знищуючи німецькі частини, які попали в оточення. Все далі просувалися в місто танкісти генерала Д. Лелюшенка, які розкололи німецький гарнізон Львова на окремі ізольовані осередки опору. Посилювала свій натиск піхота, що наступала зі сходу. При підтримці артилерії та авіації вона протаранила оборону гітлерівців на Винниківських висотах, прорвалася у місто та з'єдналася з танкістами. Контратаки німців всюди натикалися на вогонь піхоти, танків і артилерії.

Використовуючи рішучу перевагу раптового удару, о четвертій годині ранку 27 липня танки прорвалися до околиць Львова, долаючи німецьку оборону та відвойовуючи у гітлерівців квартал за кварталом. На плані міста, який був

розданий офіцерам, з кожною годиною все більше з'являлося червоних стрілок, якими позначалися танкові удари у лабіринті вулиць, провулків, переїздів та бульварів Львова.

В результаті триденних запеклих боїв з німецькими під-розділами, що перекривали відхід з міста, узгодженими ударами 3-ї гвардійської танкової армії із заходу, 60-ї армії зі сходу і 4-ї танкової армії з півдня 27 липня Львів було звільнено. Таким чином, Червона Армія визволила важливе обласне місто, господарсько-політичний центр, великий залізничний вузол і стратегічний опорний пункт оборони гітлерівців. Цього ж дня передові частини 1-го Українського фронту звільнили місто-фортецю Перемишль, що складалося з 15 фортів та 25 укріплених опорних пунктів, які обороняв гарнізон з трьох тисяч німецьких солдатів і офіцерів, озброєних трьома бронепоездами і 48 гарматами [8].

Під ударами червоноармійських з'єднань був завершений розгром основних сил німецької групи армій "Північна Україна", яка зазнала великих втрат і була розколота на дві частини: одна з них (4-а танкова армія) відступила на захід до Вісли, друга (частина сил 1-ї танкової та 1-ї угорської армій) – на південний захід до Карпат. Скориставшись тим, що позиції 1-ї угорської армії були дуже ослаблені через перекидання частини сил до Львова з-під Станіслава, війська Червоної Армії перейшли у рішучий наступ. Прорвавши оборону противника, вони 24 липня форсували Дністер і 27 липня штурмом взяли Станіслав. Таким чином, до 27 липня наступ військ 1-го Українського фронту розгорнувся на 400 км, глибина їх просування досягла 200 км [9].

Висновки. Успішне проведення операції з визволення Львова у липні 1944 р. мало велике воєнно-патріотичне і стратегічне значення. Було розгромлене велике угруповання німецьких військ під Львовом і відкинуте за річки Сан і Віслу. В результаті успішного проведення Львівсько-Сандомирської операції вся Західна Україна була звільнена, радянські війська форсували Віслу і створили за нею могутній плацдарм західніше Сандомира. Було покладено початок визволенню Польщі. Вихід військ лівого крила 1-го Українського фронту до передгір'їв Карпат відкривав

можливість звільнення від гітлерівців Чехословаччини та Угорщини. Завоювання Сандомирського плацдарму на західному березі Вісли мало величезне значення для проведення наступальних операцій на Сілезькому стратегічному напрямку [5].

Подальшого розвитку набуло воєнне мистецтво. В ході операції була досягнута тісна взаємодія різних родів військ. Маневр піхоти в бою відбувався швидко разом з танками і під прикриттям вогню артилерії та ударів авіації. В операції використовувалися потужні танкові, механізовані та кавалерійські з'єднання, які діяли у тісній взаємодії із загальновійськовими [11]. Ця обставина дозволила здійснювати маневр на полі бою, розчленити німецькі угруповання на окремі ізольовані осередки, а згодом знищити їх по частинах. З метою більш повного використання ударної сили рухомих військ в оперативному прориві гітлерівської оборони на львівському напрямку танки були введені в бій через вузький коридор ще до повного його завершення.

Переможне завершення Львівсько-Сандомирської операції далось дорогою ціною – 65 тисяч червоноармійців загинуло і 224,3 тисячі було поранено [12]. Людські жертви могли б бути меншими, якби командування фронтом, як зазначив у своїх спогадах Маршал Радянського Союзу Г. Жуков, не допустило низки серйозних недопрацювань при плануванні операції, що й виявилось у боях в районі Зборова та при звільненні Львова. Вказуючи на недоліки у підготовці Львівсько-Сандомирської операції, Г. Жуков не знімав з себе відповідальності, хоча безпосередньо її плануванням і не займався [1].

1. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945 / гол. ред. колегія [голова І.О. Герасимов, заст. голови І.Т. Муковський, П.П. Панченко, відп. секретар Р.Г. Вишневський]. – К.: Книга Пам'яті України, 2000. – 944 с.
2. *Бережинський В.Г.* Львівсько-Сандомирська операція (18 липня – 2 серпня 1944 р.) / В.Г. Бережинський. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, УІ-ВІ, 2003. – 20 с.
3. Великая Отечественная война, 1941–1945. События. Люди. Документы: краткий исторический справочник / [В.И. Андрианов и др.]. – М.: Политиздат, 1990. – 463 с.

4. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945: В 6 т. – Т. 4. – М., 1964. – 728 с.
5. История Второй мировой войны 1939-1945: В 12 т. – Т. 8. – М., 1977. – 536 с.
6. Клюенко Д.М. В боях за визволення України / Д.М. Клюенко. – К.: Політвидав України, 1984. – 176 с.
7. Конев И.С. Записки командующего фронтом. 1943-1944 / И.С. Конев. – К.: Політвидав України, 1987. – 622 с.
8. Москаленко К.С. На південно-західному напрямі 1943-1945. Спогади командарма: в 2-х кн. [пер. з рос.] / К.С. Москаленко. – Кн. 2. – К., 1984. – 671 с.
9. Полушкин М.А. На сандомирском направлении Львовско-Сандомирской операции (июнь - август 1944 г.) / М.А. Полушкин. – М., 1969. – 176 с.
10. Паротькін І.В. Визволення Західної України / І.В. Паротькін. – К.: Укр. вид-во політ. літератури, 1946. – 43 с.
11. Россия и СССР в войнах XX века: потери Вооруженных Сил: статистическое исследование. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 608 с.
12. Сборник материалов по истории военного искусства в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. – М., 2001. – 565 с.

Надійшла до редколегії 06.05.2010 р.

Рецензент: *Н.В. Гриньох*, кандидат історичних наук, ВЦ “Львівська філія КНУКІМ”, м. Львів.

ОСВОБОЖДЕНИЕ ЛЬВОВЩИНЫ КАК ВАЖНЫЙ ЭТАП ЛЬВОВСКО-САНДОМИРСКОЙ ОПЕРАЦИИ

Смогоржевская И.А.

Рассмотрена и проанализирована организация советским командованием и успешное осуществление Красной Армией Львовско-Сандомирской операции, в результате которой была прорвана немецкая оборона, разгромлены гитлеровские войска и освобождена Львовщина, а в дальнейшем – вся Западная Украина.

Ключевые слова: Львовско-Сандомирская операция, 1-й Украинский фронт, танковая армия, военный плацдарм, танковый прорыв.

LIBERATION OF LVIV DISTRICT AS AN IMPORTANT STAGE OF LVIV-SANDOMYR OPERATION

Smogorzewska I.

Discussed in this article are the organization of Lviv-Sandomir operation by the Soviet command and its successful realization by the Red Army. The author provides the analysis of the subsequent breakthrough of the German, the defeat of the line of defence Hitler troops and the liberation of Lviv region as well as Western Ukraine, which eventually led to the liberation of other European countries from fascism.

Key words: Lviv-Sandomir operation, 1st Ukrainian front, tank army, military place of arms, tank breach.